

KAPSKA ALLA, *Development tendencies of social work.*

The article presents in general a holistic vision and understanding of the problem of social work development in Ukraine over the last twenty years, in the center of attention of it there are the problems of a person. Each step in the development of social work, as a professional activity, reflects its particular aspects in the development of the profession, in identifying areas of work, in the characteristics of the objects to which social work is oriented.

It has been noted that professional activity of a social worker covers three broad areas: social therapy, social work with groups, social work in the community. It has been revealed that social work as a profession has a boundary characteristic and includes the necessary elements of related professions and that allows the social worker to share information, tools and technologies.

The attention has been focused on the peculiarities of professional activity of social worker. This is the mediation as a reflection of integrality, boundary characteristic and dedication on the person.

Keywords: social work, social worker, activities, fields of social work, profession, practical activity, discipline, functions of social worker.

УДК 378.136(54)

Карпенко О. Г.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті проаналізовано та розкрито суть соціально-педагогічного моніторингу, який може бути використаний у процесі підготовки соціальних працівників в умовах ВНЗ. Доведено ефективність змісту методів, форм, методик формування готовності майбутніх соціальних працівників до зазначеного виду професійної діяльності. Розглянуто та проаналізовано теоретико-методологічні позиції щодо ролі певних технологій. Визначено рівні та показники сформованості готовності до соціальної роботи у студентів на різних курсах навчання. Обґрунтовано доцільність розробленого науково-методичного забезпечення у процесі теоретичної підготовки соціальних працівників до майбутньої практичної діяльності.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, Державний галузевий стандарт, педагогічні технології, готовність до соціальної роботи, науково-методичне забезпечення.

Сьогодні введення у вищих навчальних закладах України модульної системи навчання студентів створює ефективні умови для постійного моніторингу рівня знань і умінь, що дозволяє нам судити про рівень їх готовності до професійної діяльності. Адже кожен модуль у тій чи іншій формі

підпадає під контроль, оскільки його засвоєння студентами свідчить про можливість руху вперед у подальшому оволодінні знаннями й уміннями. Це можна пояснити тим, що кожен навчальний курс потребує застосування тих або інших технологій, які практично передбачені нами для організації навчального процесу. Окрім того, кожна із чотирьох груп запропонованих і апробованих технологій стимулює розвиток у студентів комплексу знань, умінь і навичок, не упускаючи при цьому головного, загального й особливого у професіоналізації навчального процесу.

Відомо, що в останні десять років досить помітно мінився підхід до підготовки соціального працівника в педагогічних університетах. Введені в практику вищої школи Державний галузевий стандарт спеціальності „Соціальна робота” [1], новий навчальний план, нові навчальні дисципліни, науково-методичне і технологічне забезпечення досить помітно сприяють повноцінному становленню особистості соціального працівника. До речі, останнім часом соціальна робота впевнено виходить із розряду „додаткової” дисципліни до оціології – як компонента аналітичної діяльності соціолога, оскільки її виокремлено як самостійний напрям підготовки фахівців за освітньо-кваліфікованими рівнями "бакалавр", "магістр" ("спеціаліст").

Досить переконливими й обґрунтованими є дослідження, в яких розкриваються ті чи інші аспекти формування професійної готовності студентів до соціальної роботи (В.Бочарова, М.Галагузова, І.Зимня, А.Козлов, В.Семиченко, Є.Холостова та ін.). Тому останнім часом гостро постало питання – знайти механізми, на основі яких визначається професійна готовність майбутнього соціального працівника. Визначення рівня готовності студентів до соціальної роботи є одним із тих чинників, що засвідчує їх професійну готовність.

Метою нашої статті є розкриття суті та виявлення ролі проведення моніторингу результатів навчання, запропонованої вітчизняними авторами – А.Капською і О.Яременко [4; 6]. На нашу думку, оцінюючи ефективність соціальної роботи (як оцінювання ефективних соціальних проектів чи напрямів діяльності і як оцінювання професійної компетентності соціального працівника), ми по суті оцінюємо здатність майбутнього фахівця володіти певними знаннями, необхідними у конкретних соціальних ситуаціях, та уміннями, що реалізуються в технологічних діях і проявляються у позиції щодо об’єктів впливу, їх проблем тощо. Загалом за таких умов моніторингу простежується достатньо розширений прояв складових професійної компетентності майбутнього соціального працівника.

У нашому дослідженні поряд з моніторингом, що свідчить про регулярне, періодичне вивчення кількісних показників в одного і того ж об’єкта (явища, процесу), ми використовуємо метод оцінювання, як можливої оцінки ефективності, конкретної дії, систематизації, аналізу тощо [6]. При цьому під час дослідження ми використовували три види оцінювання: формувальне, процесуальне і за результатами. *Формувальне оцінювання* проводилось під час впровадження окремих програм, створення характеристики об’єкта навчання студентів, виявляли стан їх орієнтації на спеціальність тощо. *Процесуальне*

оцінювання дозволяло вивчити ефективність застосування різних технологій у процесі навчання, з метою фіксації рівнів світоглядного, змістового та операційного, що простежуються у студентів під час навчально-практичної діяльності. Оцінювання за результатами можливе як за умови отримання короткотермінових, так і довготермінових результатів. Моніторинг як повторюване (чи регулярне) оцінювання потребує необхідності враховувати:

- а) взаємозв'язок планування та оцінювання широких програм навчання;
- б) доцільність моделювання поетапного оцінювання;
- в) розробку інструментарію оцінювання;
- г) якісну і чітку характеристика динаміки, змін певних ознак, якостей, дій.

Такий хід моніторингу дозволяє нам простежити за окремими змінами професійної готовності студентів на всіх етапах навчання. Студентам трьох навчальних закладів було запропоновано три типи завдань, при виконанні яких необхідно було обов'язково враховувати специфіку об'єктів соціальної роботи (дві групи клієнтів ми беремо за визначенням Державного центру ССМ) [6]. До того ж, користуючись методами спостереження, опитування, ми маємо змогу виявляти зміни, що відбуваються у студентів у період підготовки до професійної діяльності при виконанні різних типів завдань.

У першому завданні студентам пропонувались уже розроблені різні програми або соціальні проекти. На основі вибраного варіанту необхідно було визначити адекватність логіки розгортання дій під час їх реалізації і визначити, які функції при цьому має виконувати соціальний працівник.

У другому завданні необхідно було розробити соціальну програму або соціальний проект на означену педагогом проблему та окреслити мету проекту: "Жінки проти насильства у сім'ї" (допомогти жінкам у кризових ситуаціях); "Рабині кохання" (попередження торгівлі людьми); "Захисти дитину від насильства" (попередження появи дітей вулиці); "Разом заради нас" (підтримка людей з функціональними обмеженнями).

При виконанні третього завдання визначалась готовність студентів використовувати теоретичні знання і технології соціальної роботи відповідно до визначеної педагогом групи клієнтів.

Важливим під час виконання даного завдання було формування у студентів усвідомлення власної позиції щодо клієнта, уміння професійно використовувати адекватні технології з урахуванням специфіки клієнтів, зокрема у проектах: "Жінки, що збираються відмовлятися від дитини", "Люди похилого віку, що вперше опинилися в соціальному закладі", "Молоді люди з наркотичною залежністю" тощо. При цьому для нас важливим було виявити усвідомлення студентами проблеми, прояв адекватних до теми знань, ставлення до проблеми клієнта, вміння прогнозувати механізми відповідно до зміни поведінки клієнта, його стану, проявляти уміння переконувати клієнта та стимулювати його до самодопомоги.

У ході контрольного зрізу означені три завдання виконувалися студентами трьох вибірок четвертих курсів. Суть першого завдання зводилось до того, щоб виявити уміння студентів працювати з будь-якими моделями соціального

проекту чи програмами. Особливим було те, що операційна характеристика першого завдання включала ряд світоглядних, змістових, але менше операційних умінь: усвідомлення місця і ролі соціальної роботи, розвиток позитивної мотивації щодо обраного фаху, сприйняття професійного і соціального досвіду, прогнозованість варіантів дій, необхідних для позитивного вирішення проблеми, пошуки оптимального застосування різних функцій соціального працівника лише у конкретному проекті чи програмі.

Дані, отримані нами, свідчать про те, що ці уміння досить виразно проявляються у більшості студентів. Помітною позитивною результативністю характеризуються відповіді майже у 94% респондентів. Із них 68% володіють умінями на професійно-спрогнозованому рівні, 25% – на професійно-кваліфікованому рівні, у 7% студентів помітні відхилення від прогнозованої викладачем системи аналізу, хоча складові аналізу у них всі зберігаються, але за логікою розгортання проекту (або програми) не всі вони виправдані, тобто не є адекватними змісту дій.

Спостереження експертів за процесом виконання студентами означеного завдання дозволило з'ясувати, що уміння бачити логіку розгортання і реалізації проекту притаманне майже для всіх студентів; хоча простежуються недостатня впевненість у визначені функцій, які спеціаліст має виконувати під час впровадження проекту (програми). При цьому домінуючі функції серед інших (діагностична, організаційна, комунікативна) визначили всі студенти без винятку.

Друге завдання потребувало від студентів прояву досить чималих наукових знань та низки умінь, щоб реалізовувати нові функції, зокрема, аналітичні, прогностичні, дослідницькі, інформативні, до того ж під час розробки авторських соціальних проектів або програм вони повинні враховувати мету, визначену педагогом. Виконання цього завдання засвідчує наявність (чи відсутність) у студентів глибоких психолого-педагогічних знань як щодо психологічної характеристики клієнтів, так і щодо соціально-педагогічних умов реалізації сценарію соціальних дій.

Проектуючи таке завдання, ми вважали, що воно дасть змогу виявити соціально-професійну зрілість студентів, здатність прогнозувати взаємодію різних інституцій у вирішенні окресленої проблеми, проявити достатню самооцінку вибраних напрямів й організаційних форм роботи, стійке усвідомлення змісту роботи, організації дій у різних ситуаціях, прояв самостійності та індивідуального стилю щодо організації життєдіяльності конкретного клієнта, а також ситуативної гнучкості у виборі технології. У переважній більшості 80% студентів IV курсу після формувального експерименту за оцінкою експертів отримали 5 балів (за п'ятибальною системою); 17,6% – отримали 4 бали і лише 2,3% студентів отримали по бали.

Результати виконання *третього завдання* дозволили виявити рівень готовності студентів до уміння трансформувати і використовувати різних види технологій під час реалізації соціальних проектів з урахуванням особливостей конкретної категорії клієнтів. Особливим при виконанні даного завдання було те, що його виконували студенти третього і четвертого курсів (в шостому і

восьмому семестрах). Характер і результати виконання завдання досить чітко показали різний рівень готовності студентів до такої діяльності: із 85 студентів справилися 53 і отримали оцінку 5, 23 особи – 4 бали, 9 осіб – 3 бали.

Випускники бакалаврату, отримавши завдання і визначивши мету соціальної роботи з конкретним клієнтом, відразу цілеспрямовано розробляли структурно-функціональну модель діяльності. Якісний і кількісний аналіз роботи студентів показав, що студенти четвертого курсу в основному справляються з окресленими завданнями, зокрема, що стосується прояву світоглядних позицій, змістового наповнення дій та операційної реалізації проекту в конкретних умовах.

При цьому із 60 випускників за останнє завдання 5 балів отримали 43 студенти, 4 бали – 15 і 3 бали отримали 2 студенти. Останні мали найбільші труднощі у плані прояву комунікабельності, а також відчуття страху перед новим клієнтом. У контрольній групі із 30 випускників 5 балів отримали 11 осіб, 4 бали – 14, 3 бали – 5 осіб.

Так, на основі аналізу результатів експертної оцінки кожної вибірки Е гр. і К гр., студенти були поділені на чотири підгрупи. Наприклад, за показниками 2007 року:

- у першій підгрупі більшість студентів – 62,4% Е гр. виконали завдання з оцінкою 5 балів, в К гр. таких студентів було 32,0%;
- до другої підгрупи віднесено студентів, котрі виконали завдання на 4 бали: Е гр. – 27,1% і відповідно К гр. – 30,0%;
- до третьої підгрупи належать студенти, котрі отримали 3 бали: 10,5% і відповідно 26,0%;
- до четвертої підгрупи входять студенти першої вибірки лише із К гр. і вони становлять 8,0%.

Якісний аналіз роботи студентів Е і К груп, порівняння результатів виконання ними трьох типів завдань показали стійкий позитивний зв'язок між володінням студентами знаннями, технологіями й адекватністю їх застосування під час реалізації соціальних проектів, соціальних програм та виконанням різноаспектних функцій соціального працівника.

Результати свідчать, що із трьох вибірок студентів, лише чотири студенти з першого разу не справилися з поставленими завданнями. Звичайно, наявність 2–3 студентів у кожній вибірці, котрі залишилися на первинному рівні готовності, не можна пояснити повною відсутністю у них професійних знань і умінь. Так, скажімо, студент достатньою мірою володіє теоретичною підготовкою, окремими технологіями, але порівняно з іншими студентами, постійно дає найнижчий загальний показник, іноді в нього навіть з'являлася оцінка "2 бали".

Це дозволяє говорити про певну "уповільненість" студентів у прояві їх готовності до соціальної роботи, підтверджуючи принципово важливе положення, висловлене в нашому дослідженні вище, про ефективність навчання студентів за умови не лише діяльнісного та особистісного підходу.

Така організація експериментальної роботи дозволяє: впроваджувати нові форми, методи і технології навчання і водночас удосконалювати деякі, що

були апробовані у попередні роки; виявляти динаміку показників (світоглядний, змістовий, операційний) усіх трьох рівнів (первинного, професійно-кваліфікованого, професійно-спеціалізованого) залежно від зміни змісту, форм і технологій; здійснювати корекцію навчального плану, спецкурсів, а також діяльності студентів на заняттях і в позанавчальний час; впроваджувати розроблені на основі результатів дослідження програми, методичні матеріали, навчальні посібники у навчальних закладах України, Центрах соціальних служб у м. Києві і регіонах, а також у соціальних закладах по роботі з різним категоріями населення.

Немає сумніву в тому, що всі етапи, підходи, технології, окремі аспекти нашого дисертаційного дослідження підтверджують, що студенти, як майбутні соціальні працівники, в цілому підготовлені до професійної діяльності. Дане твердження може бути достовірним за умови вирішення одного із завдань – визначення ефективності дії моделі, що передбачає необхідність теоретичного, організаційно-методичного та науково-технологічного забезпечення професійної підготовки студентів педагогічного університету до соціальної роботи. При цьому готовність студентів до соціальної роботи виступає найбільш виразним свідченням.

Щоб визначити ефективність дії моделі професійної підготовки студентів, слід звернути увагу на суть самого поняття «ефективність». У даному визначенні, на нашу думку, варто зробити акцент на домінанті даного поняття. Це стосується, перш за все, як визначення міри можливості, яка відображає дії педагога, як міру наближення до найбільш можливого результату [4], який характеризує рівень наближення до заданої мети.

Таким чином, спираючись на позитивні результати ефективної дії моделі підготовки студентів до соціальної роботи, ми можемо зробити висновок про те, що запропоновані нами технології навчання з метою оновлення й удосконалення підготовки студентів до соціальної роботи з різними категоріями населення також є ефективними.

Використана література:

1. Бочарова В.Г. *Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход. Монография.* – М.: SVR – Аргус, 1999. – 184с.
2. Галагузова М.А. *Профессиональная подготовка социальных работников // Актуальные проблемы состояния и перспектив социальной работы в России // Социальная работа.* – М., 1992. – Вып.6. – С. 84–91.
3. *Державний галузевий стандарт спеціальності „Соціальна робота” / Керівник колективу проф. В.П.Бех, А.Й.апська.* – К.: МОН України від 10.10.2005 р. – 273 с.
4. Капська А.Й. *Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери // Науковий часопис: Серія 11.* – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2004. – 1(23). – С. 19-29.
5. Холостова Е.И. *Некоторые проблемы подготовки кадров социальных работников // Территориальные социальные службы: теория и*

практика функционирования. — М.: Школа социального работника, 1995. — С. 34–42.

6. Яременко О.О., Балакірєва О.В. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності і соціальних проєктів. К.: ДЦССМ, 2002. — 123 с.

КАРПЕНКО ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВНА, Социально-педагогический мониторинг профессиональной готовности студентов к социальной работе.

В статье проанализирована и раскрыта суть социально-педагогического мониторинга, который может быть использован в процессе подготовки социальных работников в условиях ВУЗа. Доказана эффективность содержания методов, форм, методик формирования готовности будущих социальных работников до отмеченного вида профессиональной деятельности. Рассмотрены и проанализированы теоретико-методологические позиции относительно роли определенных технологий. Определены уровни и показатели сформированности готовности к социальной работе у студентов на разных курсах учебы. Обоснована целесообразность разработанного научно-методического обеспечения в процессе теоретической подготовки социальных работников к будущей практической деятельности.

Ключевые слова: педагогический мониторинг, Государственный отраслевой стандарт, педагогические технологии, готовность к социальной работе, научно-методическое обеспечение.

KARPENKO HELEN, Determination of professional readiness of students to social work by the methods of the socially-pedagogical monitoring

Essence of the socially-pedagogical monitoring which can be used in the process of preparation of social workers in the conditions of INSTITUTE of higher is analysed in the article and exposed. Efficiency of maintenance of methods, forms, methodologies of forming of readiness of future social workers to the noted type of professional activity is well-proven. Considered and analysed теоретико-методологічні positions in relation to the role of certain technologies. Levels and indexes of formed of readiness are certain for students to social work on the different courses of studies. Expediency of the worked out scientifically-methodical providing is reasonable in the process of theoretical preparation of social workers to future practical activity.

Keywords: pedagogical monitoring, State industry standard, pedagogical technologies, readiness to social work, scientifically-methodical providing.